

STATI

Mezinárodní ochrana kulturních statků z pohledu českého, mezinárodního a unijního práva

Monika Pauknerová*

Abstrakt: Ochrana kulturního dědictví a kulturní výměna mají zásadní význam pro podporu porozumění mezi národy a šíření kultury pro blaho lidstva a pokrok civilizace. Touto myšlenkou je uvedena ve své Preambuli Úmluva UNIDROIT o právu na odcizené nebo nezákonně vyvezené kulturní statky, Česká republika bohužel prozatím není smluvním státem této úmluvy. Příspěvek nejprve uvádí některé případy navrácení uměleckých děl, které se objevily v České republice i v dalších státech; na nich jsou ilustrovány problémy mezinárodní ochrany kulturních statků. Cílem příspěvku je nastínit vymezení základních pojmů a právních předpisů, jimiž je daná problematika regulována, se zvláštním zaměřením na mezinárodní ochranu. První část uvádí právní rámec a pojmové vymezení, přičemž autorka poukazuje na složité vztahy mezinárodních smluv, unijního práva a českého práva, do kterého byly zčásti implementovány unijní předpisy. Druhá část je věnována mezinárodním úmluvám UNESCO a UNIDROIT. Třetí část se kriticky zamýšlí nad unijním právem a českou vnitrostátní regulací. Čtvrtá část pojednává o mezinárodním právu soukromém, opět v kritickém srovnávacím pohledu. V závěru autorka uvádí, že česká literatura prozatím nevěnovala tématu takovou pozornost, jakou by si zasloužovala. Shrnuje, že v českém veřejném právu by bylo vhodné právní regulaci zjednodušit a zpřehlednit. Významnou roli hrají unijní předpisy a mezinárodní úmluvy – úmluva UNESCO byla vnitrostátně provedena, stejně jako unijní nařízení a směrnice; stále se však odkládá přistoupení k úmluvě UNIDROIT, pro jejíž přijetí jsou dnes již vytvořeny předpoklady i ve vnitrostátním českém právu. V soukromém hmotném právu je východiskem občanský zákoník, k němu však nepochybně přistupuje jako *lex specialis* zákon o navrácení nezákonně vyvezených kulturních statků, který prozatím zůstává stranou zájmu našich civilistů. V mezinárodním právu soukromém by bylo vhodné zakotvit speciální kolizní normu, která by vyjasnila určení práva rozhodného pro nárok na navrácení nezákonně vyvezeného kulturního statku a pro případné odškodnění vlastníka nebo držitele v dobré víře.

Klíčová slova: kulturní statky, kulturní dědictví, mezinárodní ochrana kulturních statků, mezinárodní právo soukromé, úmluva UNIDROIT, úmluva UNESCO, ochrana kulturních statků v Evropské unii

Úvodem – hledání efektivního mechanismu ochrany kulturních statků

Ochrana kulturního dědictví a kulturní výměna mají zásadní význam pro podporu porozumění mezi národy a šíření kultury pro blaho lidstva a pokrok civilizace. Touto myšlenkou je uvedena ve své Preambuli Úmluva o právu na odcizené nebo nezákonně vyvezené kulturní statky, která byla přijata v rámci UNIDROIT (Mezinárodního ústavu pro sjednocení soukromého práva) v roce 1995. Česká republika není prozatím smluvním státem této

* Prof. JUDr. Monika Pauknerová, CSc., DSc., Ústav státu a práva AV ČR, v. v. i., a Právnická fakulta UK Praha. E-mail: monika.pauknerova@ilaw.cas.cz, pauknero@prf.cuni.cz. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1465-6751>. Příspěvek vznikl s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Ústavu státu a práva AV ČR, v. v. i., RVO: 68378122. Autorka děkuje oběma anonymním recenzentům za jejich konstruktivní připomínky.

úmluvy: v době, kdy je psán tento příspěvek, se Česká republika perspektivně připravuje na přistoupení k této úmluvě.¹

Téma mezinárodní ochrany kulturních statků je již delší dobu vysoce aktuální, je to téma atraktivní pro teorii i pro praxi: odvíjí se od řady zajímavých případů.

V České republice se např. objevily případy navrácení uměleckých děl související se zákonem č. 212/2000 Sb., o zmírnění některých majetkových křivd způsobených holocaustem. Podle § 3 tohoto zákona umělecká díla, která byla v období od 29. 9. 1938 do 4. 5. 1945 odňata fyzickým osobám v důsledku nacistické perzekuce a která jsou ke dni nabytí účinnosti zákona ve vlastnictví státu, se převedou bezúplatně do vlastnictví fyzické osoby, která je před odnětím vlastnila, jejího manžela nebo potomků. Převod se provede na základě žádosti vůči tomu, kdo s dotčeným majetkem hospodaří; případné spory rozhodují soudy. Při aplikaci tohoto zákona se vyskytla řada problémů, mimo jiné proto, že identifikace uměleckých děl je časově náročná. Proti žádostem o vydání byly vznášeny námitky, které vedly prakticky ve všech případech k tomu, že pokud byla věc řešena soudně, zabývaly se jí všechny soudní instance až po Nejvyšší soud.² Bányaiová uvádí zajímavý případ, kdy původní vlastník přenechal obrazy v roce 1939 státu jako tzv. věcnou kompenzaci za udělení vývozního povolení k ostatním předmětům a k vystěhování rodiny z protektorátu Čechy a Morava. V rámci restitučního řízení požádal pan W. B., potomek původního vlastníka, o vydání předmětných děl. Národní Galerie odmítala obrazy vydat s tím, že případ vývozu uměleckých děl rodiny R. B. se nijak nevymykal standardní a zavedené dobové praxi aplikace předpisů z roku 1938. V daném případě byl převod dvou obrazů na stát kompenzací za vyřízení vývozního povolení v zájmu otce žalobce R. B. Nakonec rozhodl o žalobě až Nejvyšší soud, který potvrdil, že vynucení převodu dvou obrazů nebylo darováním za přiměřenou úplatu; za takovou úplatu nelze považovat vydání vývozního povolení ve vztahu k uměleckým předmětům.³

Nebyl to případ ojedinělý. I v dalším případě původní vlastník obrazů tyto obrazy přenechal v roce 1939 státu jako „věcnou kompenzaci“ za udělení vývozního povolení k ostatním předmětům a k vystěhování rodiny z protektorátu Čechy a Morava. V jiném případě soud obdobně rozhodl o vydání obrazů s tím, že pro daný případ již byla vyřešena povaha kompenzace za vývozní povolení, kterou nelze považovat za přiměřenou úplatu. Krátce před podpisem dohody o vydání však žadatelé zjistili, že jeden z obrazů byl na návrh instituce, která obraz držela a měla vydat, záměrně prohlášen za kulturní památku, v důsledku čehož byla podstatně omezena možnost s obrazem disponovat. Návrh na prohlášení za kulturní památku byl přímo odůvodněn tak, že obraz je potenciálně ohrožen restitucí a dílo má nespornou kvalitu. Žadatelům, kteří byli občany USA, tak bylo prakticky nemožné si obraz odvézt za hranice ČR. Zrušení statusu kulturní památky je přitom komplikovaným procesem, v daném případě rozhodl o zrušení statusu kulturní památky až soud.⁴

1 Text úmluvy byl publikován na <<https://www.unidroit.org/instruments/cultural-property/1995-convention/>> [cit. 2022-09-19].

2 Srov. BÁNYAIOVÁ, A. *Experience with the restitution of cultural assets in the Czech Republic*. Sborník 7. mezinárodní konference Terezínská deklarace – Deset let poté. CDMP, s. 62–67. Dostupné z: <http://www.cdmp.cz/sbornik_sedma_konference_td10/> [cit. 2022-09-22].

3 Srov. usnesení Nejvyššího soudu z 2. 8. 2012, sp. zn. 28 Cdo 2582/2011.

4 V podrobnostech srov. BÁNYAIOVÁ, A. *Experience with the restitution of cultural assets in the Czech Republic*, s. 62–67, dostupné z: <http://www.cdmp.cz/sbornik_sedma_konference_td10/> [cit. 2022-09-22].

V souvislosti s restitucemi židovského majetku lze připomenout i slavný případ restituce obrazu Gustava Klimta *Dáma ve zlatém* (portrét Adele Bloch I), jehož vydání požadovala po rakouském státě (Galerie Belvedere) Maria Altmann, neteř paní Adele Bloch, která je na světoznámém díle zobrazena. Altmann, která žila v USA, po neúspěšné žádosti o vydání celkem šesti obrazů na základě rakouského restitučního zákona, podala žalobu proti Rakousku z procesních důvodů u soudů USA. Rakousko se bránilo mimo jiné námitkou jurisdikční imunity. Federální Nejvyšší soud USA nakonec rozhodl, že předmětné obrazy byly ukradeny a že Rakousko jurisdikční imunitu v tomto případě nepožívá; soud se však nevyjádřil k vlastnictví obrazů.⁵ Posléze v rozhodčím řízení vedeném v Rakousku dospěli rozhodci k závěru, že pět ze šesti obrazů, ohledně nichž byly vznášeny restituční nároky, musí být rodině Bloch-Bauer navráceno.⁶

Spory o vydání uměleckých děl a obecně kulturních statků jsou většinou velmi náročné, obsahově i časově. Celá situace se ještě komplikuje v případech, kdy do hry vstupuje mezinárodní prvek, tedy když kulturní statek je (nezákonně) vyvezen do zahraničí. Dostáváme se do oblasti mezinárodního práva soukromého a potřeby určit právo rozhodné pro posouzení konkrétního případu. Národní právní řády, jejichž aplikace přichází v úvahu, přitom mohou vykazovat podstatné rozdíly. Rozdílně bývá upraveno např. odškodnění dosavadního držitele kulturního statku, kterým již často není osoba, která takový statek (nezákonně) vyvezla, ale osoba, která jej např. získala *bona fide* v aukci. Rozdíly v právní úpravě se objevují nejen v soukromém, ale i ve veřejném právu, čímž se otevírá další složitá problematika výkonu opatření cizího státu na ochranu kulturních statků a tím i otázka aplikace cizího veřejného práva. Je zcela nepochybné, že zde hraje velkou roli politika.

V dalším slavném případě „nigerijské masky“ se jednalo o vývoz tří kontejnerů s africkými maskami a soškami z Nigérie do Německa, do přístavu v Hamburku. Nigerijské právo zakazovalo vývoz takových kulturních statků, na který nebylo uděleno povolení. Nigerijská společnost uzavřela s německou pojišťovnou pojistnou smlouvu, na základě které posléze požadovala plnění s ohledem na to, že během námořní přepravy došlo ke ztrátě několika masek. Pojišťovna (*Allgemeine Versicherungsgesellschaft*) v návaznosti na poskytnuté plnění vznesla regresem nárok na úhradu tohoto plnění po dopravci u německého soudu. Soud se musel zabývat otázkou, zda je platná pojistná smlouva, pro kterou bylo zvoleno německé právo, neboť pojištění daných předmětů, na které nebylo vydáno vývozní povolení, bylo v rozporu s nigerijskými vývozními předpisy. Jaké stanovisko však může v takovém případě zaujmout německý soud: problém spočíval v tom, že touto okolností nebyl přímo dotčen veřejný pořádek Německa. Soud však přesto dospěl k závěru, že v zájmu všeobecné ochrany kulturních statků je potřebné přihlédnout k nigerijskému právu, které vývoz těchto masek zakazovalo, a že pojistná smlouva je neplatná podle § 134 BGB (německého občanského zákoníku) z důvodu rozporu s morálními zásadami a s ohledem na skutečnost, že v daném případě neexistoval oprávněný pojistný zájem.⁷

⁵ Srov. *Altmann v. Republic of Austria*, 142 F Supp 2d1187 (CD Call 1999). In: ROODT, Ch. *Private International Law. Art and Cultural Heritage*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing, 2015, s. xiv a cit. stránky.

⁶ *Arbitral Award – 5 Klimt paintings Maria V. Altmann and others v. Republic of Austria*, 15 January 2004 (PDF), dostupné z: <https://en.wikipedia.org/wiki/Portrait_of_Adele_Bloch-Bauer_I#CITEREFOConnor2015> [cit. 2022-09-23].

⁷ Rozhodnutí *Allgemeine Versicherungsgesellschaft v. E. K.*, BGH, 22. 6. 1972 O II ZR 113/70; BGHZ 59, 82, 83. Srov. SIEHR, K. *Private international law and the difficult problem to return illegally exported cultural property. Uniform Law Review*. 2015, No. 4, s. 509–510.

Citované rozhodnutí je z roku 1972, dnes již mají němečtí a obdobně i čeští soudci k dispozici přímá pravidla k možnosti respektování cizího veřejného práva v unijním nařízení Řím I o právu použitelném na smluvní závazkové vztahy z roku 2008⁸ a mimo jiné i mezinárodní úmluvu UNESCO o opatřeních k zákazu a zamezení nedovoleného dovozu, vývozu a převodu vlastnictví kulturních statků z roku 1970, která je pro oba státy závazná.⁹ Německý soud touto úmluvou argumentoval již v rozhodnutí o nigerijských maskách, přestože tehdy ještě úmluva neplatila.

Jak naznačují uváděná rozhodnutí, ochrana kulturních statků je složitá. Napadá mne celá řada otázek:

- Které kulturní statky jsou chráněny a mohou být za splnění určitých podmínek navráceny původním majitelům?
- Jak je obecně regulován vývoz a dovoz kulturních statků?
- Které osoby mohou žádat o navrácení kulturního statku?
- Po které osobě lze vydání požadovat, koho lze žalovat?
- Jak je chráněn držitel kulturního statku, který jej nabyl v dobré víře?
- Jaké jsou možnosti odškodnění držitele kulturního statku, který jej nabyl v dobré víře?
- Časový faktor ochrany kulturního statku: Od kterého okamžiku se lhůta pro žádost o navrácení odvíjí, do kdy lze žádost uplatnit?
- Určení rozhodného práva pro uplatnění nároku na nezákonně vyvezené kulturní statky.

V tomto příspěvku hodlám pouze nastínit vymezení základních pojmů a právních předpisů, jimiž je daná problematika regulována, se zvláštním zaměřením na mezinárodní ochranu.

1. Právní rámec a pojmové vymezení

1.1 Právní rámec

Otázky mezinárodní ochrany kulturních statků regulují jak mezinárodní smlouvy, tak právo vnitrostátní, soukromé i veřejné, a v dnešní době zejména také právo unijní. Je to celá řada právních instrumentů, jejichž vzájemný vztah ve složité hierarchii není vždy zcela jednoznačný. Právní úprava v ČR je dosti nepřehledná a pokud je mi známo, nebyla prozatím nikde souhrnně uvedena.

Mezinárodními smlouvami, relevantními pro ochranu kulturních statků, jsou zejména níže uvedené:

- Úmluva UNESCO o opatřeních k zákazu a zamezení nedovoleného dovozu, vývozu a převodu vlastnictví kulturních statků z 14. 11. 1970;

⁸ Nařízení EP a Rady (ES) č. 593/2008 o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy (nařízení Řím I).

⁹ Vyhláška MZV č. 15/1980 Sb., o Úmluvě o opatřeních k zákazu a zamezení nedovoleného dovozu, vývozu a převodu vlastnictví kulturních statků.

- Úmluva UNIDROIT o právu na odcizené nebo nezákonně vyvezené kulturní statky z 24. 6. 1995; patří sem ještě mimo jiné
- Haagská úmluva na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu ze 14. 5. 1954.¹⁰

Unijním právem, relevantním pro ochranu kulturních statků, jsou primární právo, speciální nařízení a speciální směrnice:

- Smlouva o fungování Evropské unie;¹¹
- Nařízení o vývozu kulturních statků z roku 2009;¹²
- Nařízení o vstupu a dovozu kulturních statků z roku 2019;¹³
- Směrnice o navrácení kulturních statků neoprávněně vyvezených z území členského státu z roku 2014, která nahradila směrnici z roku 1993.¹⁴

Českým vnitrostátním právem, které poskytuje ochranu kulturním statkům, jsou předpisy různého charakteru. Některé z nich transponují unijní předpisy, jiné obecně regulují kulturní statky na území České republiky. Do této kategorie lze zařadit zejména:

- Zákon č. 101/2001 Sb., o navrácení nezákonně vyvezených kulturních statků, který zapracovává unijní směrnice o navrácení kulturních statků;¹⁵
- Zákon č. 214/2002 Sb., o vývozu některých kulturních statků z celního území EU, implementující unijní nařízení o vývozu kulturních statků;¹⁶
- Zákon č. 362/2022 Sb., o vstupu a dovozu některých kulturních statků na celní území EU, implementující unijní nařízení o vstupu a dovozu kulturních statků z roku 2019;
- Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči;
- Zákon č. 97/1974 Sb., o archivnictví;
- Zákon č. 122/2000 Sb., o ochraně sbírek muzejní povahy;
- Zákon č. 71/1994 Sb., o prodeji a vývozu předmětů kulturní hodnoty.

K těmto většinou veřejnoprávním předpisům, které poskytují rámec pro soukromé právo a obsahují i řadu ustanovení se soukromoprávními důsledky, lze rovněž přiřadit ryze soukromoprávní předpisy, jako je občanský zákoník a zákon o mezinárodním právu soukromém, případně z hlediska řešení sporů i předpisy procesní. Vzájemný vztah těchto předpisů, tedy práva unijního a práva českého, které je zčásti implementací unijního práva, není vždy vyřešen uspokojivě.¹⁷

¹⁰ Vyhláška MZV č. 94/1958 Sb., o úmluvě na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu a Protokolu k ní. Srov. i sdělení FMZV č. 159/1991 Sb., úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví.

¹¹ Úřední věstník C 326, 26/10/2012 S. 0001–0390, konsolidované znění.

¹² Nařízení Rady (ES) č. 116/2009 o vývozu kulturních statků (kodifikované znění).

¹³ Nařízení EP a Rady (EU) č. 2019/880 o vstupu a dovozu kulturních statků.

¹⁴ Směrnice EP a Rady (EU) č. 2014/60/EU o navrácení kulturních statků neoprávněně vyvezených z území členského státu a o změně nařízení (EU) č. 1024/2012 (přepřelované znění), která nahradila původní směrnici Rady č. 93/7/EHS.

¹⁵ Zákon původně implementoval směrnici č. 93/7/EHS, která byla později nahrazena dnes platnou směrnicí č. 2014/60/EU, viz předchozí poznámka.

¹⁶ Zákon implementoval původně nařízení Rady (EHS) č. 3911/92 o vývozu kulturních statků, které bylo posléze změněno a nahrazeno novými předpisy.

¹⁷ Na to poukazuje Malíř, srov. MALÍŘ, J. Obchodování se starožitnostmi v Evropské unii. *Jurisprudence*. 2008, roč. 17, č. 3, s. 25.

1.2 Pojmové vymezení

Pojmové vymezení kulturních statků, jimž je nebo má být poskytnuta ochrana, je rovněž komplikované. A i když existuje řada definic kulturních statků v mezinárodních smlouvách a unijních instrumentech, je to otázka politická, související nejen se zájmem na ochraně kulturních statků, ale i se zájmy významných představitelů obchodu s uměním, a každý stát si ji většinou řeší sám, samozřejmě v rámci přijatých mezinárodních závazků. Zpravidla je definice obecná, doplněná konkrétním výčtem druhů chráněných kulturních statků, který je uváděn v příloze daného předpisu.

Směrnice č. 2014/60/EU o navrácení neoprávněně vyvezených kulturních statků, která je zde obecným východiskem ve vztahu k unijním předpisům, uvádí, že *kulturním statkem* je předmět, který je členským státem označen jako „*národní kulturní poklad umělecké, historické nebo archeologické hodnoty*“ (čl. 2/1). České právo transponovalo tuto formulaci tak, že podle § 2/2 novelizovaného zákona o navrácení nezákonně vyvezených kulturních statků, jsou národním kulturním pokladem ČR věci nebo soubory věcí, které jsou vymezeny zvláštními právními předpisy jako kulturní památky a národní kulturní památky, sbírky muzejní povahy a jednotlivé sbírkové předměty, archiválie nebo předměty kulturní hodnoty, pokud tyto předměty splňují podmínky pro prohlášení za kulturní památku podle zvláštního právního předpisu. Zákon v této návaznosti odkazuje na zákony o státní památkové péči, o archivnictví a o prodeji a vývozu předmětů kulturní hodnoty, jakož i na unijní nařízení o vývozu kulturních statků. Důvodová zpráva ke zcela novému zákonu o vstupu a dovozu některých kulturních statků na celní území EU č. 362/2022 Sb. prohlašuje, že pojem kulturního statku byl do českého práva zaveden až zákonem o navrácení nezákonně vyvezených kulturních statků. To ovšem není přesné, protože pojem kulturní statek zná již mezinárodní úmluva UNESCO, vyhlášená v č. 15/1980 Sb., která je součástí českého práva.

Unijní nařízení o vývozu kulturních statků z roku 2008 uvádí, že aniž jsou dotčeny pravomoci členských států podle čl. 30 Smlouvy o ES, dnes čl. 36 Smlouvy o fungování EU (SFEU), kulturními statky pro účely tohoto nařízení se rozumí statky uvedené v příloze I, která výslovně vypočítává jednotlivé kategorie kulturních statků. Čl. 36 SFEU obsahuje tzv. salvatorní klauzuli, podle níž zákazy množstevních omezení dovozu a vývozu, jakož i opatření s rovnocenným účinkem, nevylučují zákazy odůvodněné mimo jiné „*ochranou národního kulturního pokladu, jenž má uměleckou, historickou nebo archeologickou hodnotu*“.¹⁸ Mladší nařízení o vstupu a dovozu kulturních statků z roku 2019 se již odvolává na čl. 207/2 Smlouvy o fungování EU, tedy na společnou obchodní politiku, a jako „kulturní statky“ definuje předměty, které jsou významné pro archeologii, prehistorii, historii, literaturu, umění nebo vědu, jejichž seznam je uveden v příloze (čl. 2/1 nařízení). Přílohy k těmto nařízením nejsou identické. Nařízení z roku 2019 o vstupu a dovozu kulturních statků vymezuje kulturní statek oproti předchozím předpisům odlišně, a to, jak uvádí Důvodová zpráva k zákonu o vstupu a dovozu některých kulturních statků na celní území EU, z důvodu snahy o diferenciaci chráněných předmětů, které jsou součástí kultur-

¹⁸ Článek 36 SFEU (bývalý článek 30 Smlouvy o ES): Články 34 a 35 nevylučují zákazy nebo omezení dovozu, vývozu nebo tranzitu odůvodněné veřejnou mravností, veřejným pořádkem, veřejnou bezpečností, ochranou zdraví a života lidí a zvířat, ochranou rostlin, ochranou národního kulturního pokladu, jenž má uměleckou, historickou nebo archeologickou hodnotu, nebo ochranou průmyslového a obchodního vlastnictví. Tyto zákazy nebo omezení však nesmějí sloužit jako prostředky svévolné diskriminace nebo zastřeného omezování obchodu mezi členskými státy.

ního dědictví třetích zemí (zemí mimo celní území EU). Jen z tohoto stručného uvedení je zřejmé, že i v samotném právním rámci EU se definice kulturních statků odlišují.

Okolnost, zda určitý statek spadá pod definici konkrétního předpisu, může být přitom velmi relevantní, viz dále.

Smlouva o ES, respektive Smlouva o fungování EU vychází z formulace čl. XX lit. f) Všeobecné dohody o clech a obchodu (GATT) z roku 1947, která mezi všeobecnými výjimkami stanoví „opatření učiněná k ochraně národních památek umělecké, historické nebo archeologické hodnoty“.¹⁹ Malíř již v roce 2008 k tomu kriticky poznamenává, že tato formulace může být interpretována mnoha způsoby. Autor sám dospívá k závěru, že členské státy nemohou na základě čl. 30 SES (dnes čl. 36 SFEU) omezovat libovolně obchod jakýmkoliv kulturními statky (které autor nazývá starožitnostmi), nýbrž pouze těmi, které mají dostatečně závažný význam pro jejich historii, dějiny umění a vývoj, což objektivně odůvodňuje, aby nadále zůstaly na jejich území, popřípadě byly z něj odloučeny za přísně stanovených podmínek.²⁰

Definice přijaté v unijních předpisech se inspirují ve výše uváděných mezinárodních úmluvách UNESCO a UNIDROIT. K tomu je potřebné poznamenat, že úmluva UNESCO je významnou mezinárodní smlouvou se 143 smluvními státy, úmluva UNIDROIT má 54 smluvních států. Evropská unie, která se jakožto REIO (regionální organizace ekonomické integrace) účastní řady mezinárodních smluv, není členem těchto dvou úmluv, což by obecně nemělo bránit jejich přednostní aplikaci.²¹

Úmluva UNESCO o opatřeních k zákazu a zamezení nedovoleného dovozu, vývozu a převodu vlastnictví kulturních statků z roku 1970 definuje v čl. 1 „kulturní statky“ jako statky, které byly kterýmkoli státem z důvodů náboženských nebo světských označeny za významné pro archeologii, prehistorii, historii, literaturu, umění nebo vědu a které patří do posléze uvedených kategorií, jako jsou např. blíže definované statky umělecké hodnoty.²² Úmluva UNIDROIT o právu na odcizené nebo nezákonně vyvezené kulturní statky z roku 1995 v široké definici v čl. 2 stanoví, že kulturními statky se rozumí předměty, které z důvodů náboženských či světských mají význam pro archeologii, prehistorii, historii a literaturu, umění nebo vědu a které náležejí do jedné z kategorií vyjmenovaných v příloze. Příloha obsahuje ve výčtu např. rovněž statky uměleckého charakteru, vymezené obdobně jako v úmluvě UNESCO.

Na obě tyto definice odkazuje Preambule k nařízení EU č. 2019/880 o vstupu a dovozu kulturních statků, která uvádí, že velká část třetích zemí a většina členských států EU je obeznámena s definicemi obsaženými v úmluvě UNESCO, jejíž smluvní stranou je značný počet členských států, a v úmluvě UNIDROIT. Z tohoto důvodu jsou v tomto nařízení

¹⁹ Dohoda GATT byla publikována ve sdělení MZV č. 191/1995 Sb.

²⁰ MALÍŘ, J. *Obchodování se starožitnostmi v Evropské unii*, s. 25 s poukazem na další literaturu.

²¹ V tomto příspěvku není prostor pro bližší analýzu, srov. čl. 351 SFEU, čl. 41 Vídeňské úmluvy o smluvním právu, č. 15/1988 Sb. K názorům autorky srov. PAUKNEROVÁ, M. *Evropské mezinárodní právo soukromé*. C. H. Beck, 2013, s. 36–45, z nové literatury srov. NAVRÁTIL, P. In: TOMÁŠEK, M. – ŠMEJKAL, V. a kol. *Smlouva o fungování EU, Smlouva o EU, Listina základních práv EU. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2022, s. 351 an.

²² Čl. 1 úmluvy UNESCO uvádí sub lit. g) statky umělecké hodnoty jako:

- I) obrazy, malby a kresby zhotovené ručně na jakémkoli podkladu nebo v jakémkoli materiálu (s výjimkou průmyslových návrhů a předmětů zdobených ručně);
- II) původní díla sochařského umění a plastiky v jakémkoli materiálu;
- III) původní rytina, tisky a litografie;
- IV) původní umělecké asambláže a koláže v jakémkoli materiálu.

použity definice vycházející z definic obsažených v uvedených úmluvách (odrážka 7 Preambule).

Definice kulturních statků mají značný význam – určují věcný rozsah aplikace jednotlivých předpisů a je zjevné, že i drobná odchylka může být základem pro argument, že určitý předmět pod určitou právní úpravu nespadá, a nelze se tedy např. domáhat jeho vydání. Konkrétní příklad – úmluva UNESCO vyzývá smluvní státy, aby zakázaly dovoz kulturních statků odcizených z muzea, z církevního, světského nebo veřejného památníku nebo z jiného obdobného zařízení nacházejícího se na území druhého smluvního státu za předpokladu, že tyto statky patří průkazně do inventáře tohoto zařízení, a podnikly příslušné kroky k navrácení za podmínky poskytnutí spravedlivé náhrady [blíže v čl. 7(b) úmluvy UNESCO]. Naproti tomu mladší úmluva UNIDROIT, která na úmluvu UNESCO navazuje, žádný požadavek inventarizace kulturních statků nepředvídá a přímo uvádí, že držitel odcizeného kulturního statku, který je definován v čl. 2, musí tento statek navrátit, srov. čl. 2 a čl. 3/1 úmluvy. Tento „detail“ může být samozřejmě *in concreto* podstatný. Unijní nařízení o vývozu a o dovozu kulturních statků obsahují přílohy, které rovněž nejsou ve svých výčtech identické, jak již bylo naznačeno výše.

Evropská skupina pro mezinárodní právo soukromé GEDIP připravuje v současné době akademický návrh nařízení EU o právu použitelném na věcná práva a v jeho rámci i zvláštní pravidla pro kulturní statky.²³ Definice kulturních statků, na které by se mělo nařízení vztahovat, se obtížně rodí v dlouhých diskusích a dosud nebyla jednotně přijata. Relevantní není jen samotný výčet předmětů, ale i pojmy „kradený“ nebo „nezákonně či neoprávněně vyvezený“, které některé dosavadní právní předpisy používají, aniž jsou tyto pojmy dostatečně vysvětleny.

Velmi podstatnou z hlediska rozsahu aplikace předpisů poskytujících ochranu kulturním statkům je rovněž různá časová působnost jednotlivých instrumentů.

2. Mezinárodní smlouvy

2.1 Úmluva UNESCO

Úmluva UNESCO je považována za základní opěrný bod mezinárodní spolupráce v předcházení nedovolenému obchodování s kulturními statky. Výslovně uvádí, že mezinárodní spolupráce představuje jeden z nejúčinnějších prostředků k ochraně kulturních statků každé země proti všem nebezpečím s tím spojeným. Smluvní státy se proto zavázaly, že budou čelit takovým činům prostředky, které mají k dispozici, a zvláště odstraňovat jejich příčiny, zamezovat jejich provádění a napomáhat uskutečňování nezbytných náprav (čl. 2). Smluvní státy se konkrétně zavázaly, že k zabezpečení ochrany kulturních statků zřídí jednu nebo více institucí na ochranu kulturního dědictví. Tyto instituce se budou podílet na vypracování zákonů k úpravě ochrany kulturních statků a zejména k zabránění nedovolenému dovozu, vývozu a převodu vlastnictví důležitých kulturních statků; vytvoří seznam důležitých veřejných a soukromých kulturních statků, jejichž vývoz by představoval citelné ochuzení národního dědictví, a stanoví pravidla ve prospěch příslušných osob (sběratelů atd.) odpovídající mravním zásadám vytyčeným v této úmluvě (blíže čl. 5).

²³ Srov. Evropská skupina pro mezinárodní právo soukromé GEDIP (Groupe européen de droit international privé), dostupné z: <<https://gedip-egpil.eu/fr/>> [cit. 2022-10-02].

Úmluva je vystavěna na třech pilířích. První zahrnuje preventivní opatření na národní úrovni, jejichž smyslem je efektivně zabránit nedovolenému dovozu, vývozu a převodu vlastnictví kulturních statků, které úmluva blíže vymezuje. Druhý směřuje k navrácení odcizených a nezákonně vyvezených kulturních statků, opět na základě opatření smluvních států. Podle čl. 7 b) II úmluvy smluvní státy podniknou příslušné kroky k navrácení takového kulturního statku, a to za podmínky, že žadající stát zaplatí spravedlivou náhradu osobě, která tento statek získala v dobré víře, či osobě, která má platný právní nárok na tento statek. Žádosti musí být učiněny diplomatickou cestou (srov. blíže v čl. 7). Třetí pilíř zakládá mezinárodní spolupráci smluvních států při kontrole dovozu, vývozu a obchodu s kulturními statky, včetně možnosti uzavírat dvoustranné smlouvy.

Úmluva se tak obrací na smluvní státy, které jsou povinny přijmout příslušná opatření ve svém vnitrostátním právu. To je považováno za jednu z jejich nevýhod, protože smluvní státy vnitrostátně provádějí ustanovení úmluvy podle svých představ a zájmů, které často nejsou a ani nemohou být identické. Další slabinou úmluvy je samotná formulace některých ustanovení, zejména výše citovaného článku 7(b), který bývá vykládán rozdílně, pokud jde o vymezení oprávněného držitele kulturního statku, možnosti navrácení takového kulturního statku, jakož i podmínek pro poskytnutí odškodnění. Otevřenou zůstávala i otázka možnosti uznat a vykonat cizí veřejnoprávní předpisy, což státy, respektive soudy často odmítaly.²⁴

2.2 Úmluva UNIDROIT

Úmluva UNIDROIT na předchozí úmluvu úzce navazuje. Nikoli jako konkurent, nýbrž v pozitivním duchu vzájemné provázanosti, kontinuity a vyplnění mezer předchozího instrumentu. Předně, na rozdíl od úmluvy UNESCO jsou ustanovení úmluvy UNIDROIT přímo použitelná, samovykonatelná, aniž je vyžadována jejich vnitrostátní implementace, jak výslovně uvádí Marina Schneider, zvláštní expert UNIDROIT pro tuto oblast.²⁵ Ministerstvo kultury ČR zastává názor, že pro ratifikaci této úmluvy je nezbytná předchozí vnitrostátní implementace, konkrétně přijetí předpisů, které sice primárně vnitrostátně provádějí unijní nařízení, ale jsou zároveň relevantní pro tuto úmluvu. K tomu lze poznamenat, že na rozdíl od některých jiných oblastí, např. mezinárodní přepravy či ochrany průmyslových práv, v oblasti regulace ochrany kulturních statků unijní právo a mezinárodní smlouvy spolu nesoupeří, ale naopak se vzájemně doplňují.

Smyslem úmluvy je urychlit procesy navrácení nezákonně vyvezených kulturních statků, a především omezit nezákonné obchodování s nimi. Úmluva UNIDROIT rozšiřuje úzce vymezenou povinnost k navrácení kulturních statků, tak jak je vymezena v čl. 7(b) úmluvy UNESCO. Úmluva nepožaduje, aby předmětný kulturní statek, jehož navrácení je požadováno, průkazně patřil do inventáře muzea a obdobného zařízení, jak vyplývá z čl. 7(b) úmluvy UNESCO. Obě úmluvy jsou komplementární, což ilustrují i čtyři základní

²⁴ Srov. zejména PLANCHE, E. Le point de départ, la Convention de l'UNESCO de 1970 concernant les mesures à prendre pour interdire et empêcher l'importation, l'exportation et le transfert de propriété illicites des biens culturels. *Uniform Law Review*. 2015, No. 4, s. 516 an. (s. 520–521); FRIGO, M. The impact of the UNIDROIT Convention on international case law and practices: an appraisal. *Uniform Law Review*. 2015, No. 4, s. 626 an. (s. 628).

²⁵ Toto uvádí např. in: SCHNEIDER, M. The 1995 UNIDROIT Convention: An Indispensable Complement to the 1970 UNESCO Convention and an Inspiration for the 2014/60/EU Directive. *Santander Art and Culture Law Review*. 2016, No. 2, s. 149 an., s. 154.

principy, na nichž je úmluva UNIDROIT postavena: povinnost navrácení odcizeného nebo nezákonně vyvezeného kulturního statku, právo na odškodnění při efektivním prokázání dobré víry nabyvatele, stavení promlčení po dobu, po kterou vlastník nezná místo, kde se statek nachází, a uznání předpisů o omezení vývozu kulturních statků.²⁶

Úmluva UNIDROIT rozlišuje, zda se jedná o restituci odcizených kulturních statků (čl. 3 a 4), nebo o navrácení nezákonně vyvezených kulturních statků (čl. 5–7).

2.3 Restituce odcizených kulturních statků

Článek 3 úmluvy UNIDROIT přímo uvádí, že držitel kulturního statku, který byl odcizen, musí tento statek navrátit.²⁷ Úmluva poskytuje legitimnímu vlastníku nebo státu, z jehož území byl kulturní statek nezákonně vyvezen, přímý přístup k soudům všech smluvních států, jimž ukládá povinnost zajistit navrácení. Podle čl. 4 úmluvy držitel odcizeného kulturního statku, který ho musí navrátit, má nárok na to, aby mu v okamžiku restituce bylo zaplacené spravedlivé a rozumné odškodné za podmínky, že nevěděl nebo nemohl rozumně vědět, že jde o odcizený statek, a pokud může prokázat, že při nabytí statku postupoval s nezbytnou péčí (*due diligence*). Aniž je dotčeno právo držitele na takové odškodné, je potřebné vynaložit rozumné úsilí k tomu, aby osoba, která převedla kulturní statek na držitele, nebo jakýkoliv dřívější převodce, zaplatila odškodné, pokud je to v souladu s právním řádem státu, v němž je žádost podána.

Požadavek vynaložit nezbytnou péči je v úmluvě blíže vymezen. Pro určení toho, zda držitel postupoval s nezbytnou péčí, bude přihlíženo ke všem okolnostem nabytí, včetně charakteru stran, zaplacené ceny, skutečnosti, zda držitel nahlédl do všech rozumně dostupných evidencí odcizených kulturních statků a seznámil se se všemi dalšími relevantními informacemi a dokumentací, jež mohl rozumně získat, a zda se držitel dotázal organizací, k nimž měl přístup, nebo podnikl jakékoliv další kroky, jaké by za těchto okolností učinila rozumná osoba. Schneider poukazuje na to, že úmluva převrací důkazní břemeno ohledně nezbytné péče, která již není presumována, ale musí být prokázána držitelem. To podle ní představuje odchylku od pravidla zakotveného v řadě právních systémů, i když některé systémy civilního práva již důkazní břemeno přesunují.²⁸

2.4 Navrácení nezákonně vyvezených kulturních statků

Úmluva dále požaduje navrácení kulturních statků, které byly nezákonně vyvezeny z území žádajícího státu (čl. 5), a to v podstatě bez ohledu na dobrou víru držitele.²⁹ To lze považovat za výrazný posun v ochraně kulturních statků. Zároveň to je ovšem moment, který rozhodl o tom, že řada států, na jejichž území probíhají významné obchody s kulturními statky, k této úmluvě nepřistoupila. Podle čl. 5 úmluvy smluvní stát může požádat soud

²⁶ ESTRELLA FARÍA, J. A. UNESCO, UNIDROIT y la restitución de bienes culturales. In: SÁNCHEZ CORDERO, J. *La convención de la UNESCO de 1970, sus nuevos desafíos*. Instituto de investigaciones jurídicas, México, 2014, s. 32.

²⁷ Pro účely této úmluvy je kulturní statek pocházející z nezákonných vykopávek nebo pocházející ze zákonných vykopávek, ale nezákonně zadržovaný, považován za odcizený, pokud to odpovídá právnímu řádu státu, kde se tyto vykopávky uskutečnily. Čl. 3/2 úmluvy.

²⁸ SCHNEIDER, M. UNIDROIT Convention on Stolen or Illegally Exported Cultural Objects: Explanatory Report. *Uniform Law Review*. 2001, No. 3, s. 516. Autorka zde uvádí jako příklad čl. 3/2 švýcarského občanského zákoníku.

²⁹ FRIGO, M. *The impact of the UNIDROIT Convention on international case law and practices: an appraisal*, s. 629.

nebo jiný příslušný orgán druhého smluvního státu, aby nařídil navrácení kulturního statku nezákonně vyvezeného z území žádajícího státu. Kulturní statek, který byl dočasně vyvezen z území žádajícího státu např. za účelem výstavy na základě povolení a nebyl v souladu s podmínkami tohoto povolení navrácen, se rovněž považuje za nezákonně vyvezený. Soud nebo jiný příslušný orgán dožádaného státu nařídí navrácení kulturního statku, jestliže žádající stát prokáže, že vývoz statku přináší podstatnou újmu taxativně uvedeným zájmům, např. celistvost souboru předmětů. Článek 6 stanoví, že držitel kulturního statku, který tento statek nabyl po jeho nezákonném vývozu, má právo, aby mu v okamžiku navrácení žádající stát vyplatil spravedlivé odškodné, pokud držitel v okamžiku nabytí nevěděl nebo nemohl rozumně vědět, že statek byl vyvezen nezákonně. Přitom se bude přihlížet ke všem okolnostem nabytí, včetně chybějícího vývozního osvědčení podle právního řádu žádajícího státu. Namísto odškodného je předvídána možnost dohody se žádajícím státem.

2.5 Obecně

Obecně platí, že držitel odcizeného nebo nezákonně vyvezeného kulturního statku nemůže být v příznivějším postavení než osoba, od níž kulturní statek nabyl dědictvím nebo jinou bezúplatnou formou (čl. 4 a 6).

Úmluva UNIDROIT umožňuje přímo původnímu vlastníkovvi, aby podal žalobu o navrácení odcizeného kulturního statku před příslušným zahraničním soudem (čl. 3), oproti úmluvě UNESCO, která předvídá pouze správní řízení a žalobu podanou státem.³⁰ V případech nezákonného vývozu může podat žalobu pouze stát, z něhož byl předmět nezákonně vyvezen, který může požádat o navrácení soud nebo jiný příslušný orgán jiného smluvního státu (čl. 5/3).

Pokud jde o časové vymezení, na rozdíl od úmluvy UNESCO, která nestanoví žádné zvláštní promlčecí lhůty, respektive tuto otázku přenechává vnitrostátnímu právu smluvních států, úmluva UNIDROIT obsahuje přímou hmotněprávní úpravu. Žádost o restituci odcizeného kulturního statku musí být podána ve lhůtě 3 let od okamžiku, kdy žadatel zjistil místo, na kterém se kulturní statek nachází, a totožnost držitele, a v každém případě ve lhůtě 50 let od okamžiku odcizení (v podrobnostech čl. 3). Žádost o navrácení nezákonně vyvezeného kulturního statku musí být podána rovněž ve lhůtě 3 let od okamžiku, kdy žádající stát zjistil místo, kde se kulturní statek nachází, a totožnost držitele, a v každém případě ve lhůtě 50 let od data vývozu nebo od data povolení k dočasnému vývozu, k němuž měl být statek navrácen (čl. 5).

Jak jsem již uvedla, řada států s ohledem na poměrně slabé postavení držitele kulturního statku, vůči němuž jsou uplatňovány nároky, se rozhodla k úmluvě UNIDROIT nepřistoupit, z významných států v obchodu s kulturními statky např. Švýcarsko, Německo, Francie, Nizozemsko, USA. Přitom např. Švýcarsko a Nizozemsko úmluvu UNIDROIT sice podepsaly, ale posléze neratifikovaly. Oba státy daly přednost tomu, že přijaly vnitrostátní předpisy, obsahově obdobné, ale odpovídající vlastním politickým zájmům, tak aby byla zároveň zajištěna ochrana významných představitelů vnitrostátního obchodu s uměním –

³⁰ Srov. SCHNEIDER, M. *The 1995 UNIDROIT Convention: An Indispensable Complement to the 1970 UNESCO Convention and an Inspiration for the 2014/60/EU Directive*, s. 156, s odkazem na O'KEEFE, *Commentary on the UNESCO 1970 Convention on Illicit Traffic*. Leicester: Institute of Art and Law, 2000, s. 19.

Švýcarsko přijalo zvláštní zákon³¹ a Nizozemsko zapracovalo úpravu do nového ustanovení občanského zákoníku.³²

3. Unijní právo a česká vnitrostátní regulace

3.1 Směrnice o navrácení kulturních statků a její provedení v českém právu

Směrnice EU o navrácení kulturních statků neoprávněně vyvezených z území členského státu Evropské unie z roku 2014 je přepracovaným zněním předchozí unijní směrnice z roku 1993, v českém právu byly obě směrnice provedeny zákonem č. 101/2001 Sb., o navrácení nezákonně vyvezených kulturních statků, který byl posléze v důsledku pozdější směrnice novelizován. Předmětem úpravy zákona je úprava postupu při navrácení kulturních statků nezákonně vyvezených na území ČR z území jiného členského státu EU nebo z území ČR na území jiného členského státu EU. Teritoriálně je tedy směrnice omezena na území Evropské unie.

Směrnice z roku 2014 navazuje zčásti na úmluvu UNIDROIT, vymezuje pojem „kulturní statek“ a některé další základní pojmy (čl. 2). Vnitrostátně jsou definice provedeny v § 2 zákona, který blíže definuje „národní kulturní poklad ČR“ (srov. výše) a další pojmy. Směrnice výslovně stanoví, že kulturní statky, které byly nezákonně vyvezeny z území členského státu, mají být navráceny v souladu s postupem a za podmínek stanovených touto směrnicí (čl. 3–7). Tato pravidla jsou v zákoně poměrně podrobně provedena, je zde upraveno postavení České republiky jako dožádaného státu a jako žádajícího státu, ústředními orgány jsou Ministerstvo kultury a v případech týkajících se archiválií Ministerstvo vnitra. Nad rámec směrnice zákon stručně upravuje i soudní řízení proti vlastníkovvi kulturního statku, a není-li vlastník znám, proti jeho držiteli (§ 9–12 zákona).

Směrnice v návaznosti na úmluvu UNIDROIT dále uvádí lhůty pro uplatnění nároků (čl. 8), jakož i zajišťuje odškodnění v případě navrácení kulturního statku, a to v přiměřené výši vzhledem k okolnostem případu, za předpokladu, že vlastník prokáže, že při nabytí daného předmětu vynaložil nezbytnou péči. Žádající členský stát je povinen při navrácení kulturního statku poskytnout odškodnění (čl. 10). Lhůty pro uplatnění práva na navrácení nezákonně vyvezeného kulturního statku provádí zákon v § 11, jehož text odpovídá směrnicí i úmluvě UNIDROIT.

Podle § 12 zákona soud návrhu na navrácení nezákonně vyvezeného kulturního statku vyhoví, jestliže byl kulturní statek z území žádajícího státu vyvezen nezákonně. Soud současně rozhodne o povinnosti žádajícího státu poskytnout vlastníkovvi, respektive držiteli kulturního statku, není-li vlastník znám, náhradu do výše přiměřené okolnostem případu za předpokladu, že vlastník nebo držitel prokáže, že při nabytí kulturního statku vynaložil nezbytnou péči. Nezbytná péče je podrobně definována, odpovídá vymezení směrnice i úmluvy UNIDROIT. Zákon dále uvádí, že rozhodnutími soudu o navrácení kulturního

³¹ Srov. švýcarský zákon o mezinárodním převodu kulturních statků, *Bundesgesetz über den internationalen Kulturgütertransfer* (Kulturgütertransfergesetz, KG TG) z 20. 6. 2003 v platném znění, články 16 a 24.

³² Srov. nový nizozemský občanský zákoník, *Nieuw Nederlands Burgerlijk Wetboek*, nový článek 3:87. Nizozemsko se z politických důvodů rozhodlo dát přednost tomu, že se stane smluvním státem úmluvy UNESCO a pozitivní elementy úmluvy UNIDROIT zapracuje do svého zákonodárství. Srov. SCHNEIDER, M. *The 1995 UNIDROIT Convention: An Indispensable Complement to the 1970 UNESCO Convention and an Inspiration for the 2014/60/EU Directive*, s. 157.

statku a o případném poskytnutí náhrady není dotčeno vlastnické právo k nezákonně vyvezenému kulturnímu statku (§ 12/4). K tomu lze uvést, že formulace zákona odpovídá směrnicí (a zprostředkovaně i úmluvě UNIDROIT), za jejíž největší přínos oproti předchozím úpravám je považováno právě převrácení důkazního břemene ohledně výkonu náležitě péče, jakož i bližší vymezení samotného pojmu náležitá péče (*due care and attention*).

Pokud jde o určení rozhodného práva, je otázkou, zda zákon vnitrostátně provedl čl. 13 směrnice, podle něhož vlastnictví kulturního statku po jeho navrácení se určí podle práva žádajícího státu. Toto ustanovení směrnice je někdy považováno za kolizní normu a je vhodné upozornit na to, že český zákon o mezinárodním právu soukromém č. 91/2012 Sb. žádnou zvláštní úpravu určování práva rozhodného pro kulturní statky neobsahuje (srov. dále část 4.). Zákon o navrácení kulturních statků však pod rubrikou Soudní řízení v § 9 nazvaném Návrh na zahájení řízení uvádí, že návrh na zahájení řízení musí kromě obecných náležitostí podle občanského soudního řádu obsahovat podrobný popis nezákonně vyvezeného kulturního statku a doklady, z nichž vyplývá, že jde o kulturní statek podle právních předpisů žádajícího státu, který byl nezákonně vyvezen z jeho území (§ 9/3 zákona). Zákon tak do určité míry přihlíží k právu žádajícího státu, ale nikoli z hlediska určení vlastnického práva, nýbrž pouze z hlediska vymezení daného předmětu jakožto kulturního statku.

Sama směrnice umožňuje členským státům, aby postupovaly podle této úpravy pro navrácení kulturních statků i tehdy, pokud jde o jiné kulturní statky než ty, které směrnice vymezuje, a může se vztahovat i na kulturní statky neoprávněně vyvezené z území jiných členských států před 1. 1. 1993, což je datum, které stanoví směrnice jako počátek své časové působnosti (čl. 14 a 15). Této možnosti český zákon nevyužil, předmět jeho úpravy je omezen na nezákonně vyvezené kulturní statky z území členského státu nebo z území ČR na území členského státu po 31. 12. 1992 (srov. § 1 zákona).

3.2 Unijní nařízení o dovozu a vývozu kulturních statků a související předpisy českého práva

Zatímco směrnice o navrácení nezákonně vyvezených kulturních statků č. 2014/60/EU se vztahuje na vývozy a dovozy kulturních statků z jednoho členského státu EU do jiného, vývoz kulturních statků mimo území EU a dovoz kulturních statků ze třetích zemí na území členského státu EU upravují zvláštní nařízení, spadající do oblasti společné obchodní politiky EU.

Nařízení o vývozu kulturních statků č. 116/2009, provedené v ČR zákonem č. 214/2002 Sb., o vývozu některých kulturních statků z celního území EU, směřuje k ochraně evropských kulturních statků na základě provádění jednotných kontrol po jejich vývozu mimo území EU prostřednictvím vývozních povolení. Zdánlivý nesoulad v datech přijetí obou instrumentů vyplývá z toho, že zákon č. 214/2002 Sb. původně vnitrostátně provedl nařízení (EHS) č. 3911/92, které bylo posléze zrušeno nařízením č. 116/2009.

Cílem nařízení č. 2019/880 o vstupu a dovozu kulturních statků je zákaz vstupu kulturních statků, které byly neoprávněně vyvezeny ze třetích zemí na celní území EU, se zvláštním zaměřením na kulturní statky ze třetích zemí postižených ozbrojenými konflikty. Nařízení se odvolává na úmluvu UNESCO i na úmluvu UNIDROIT a přímo uvádí, že používá definice vycházející z definic obsažených v těchto úmluvách (odrážka 7 Preambule). Nařízení zavádí komplexní systém pravidel upravujících dovoz těchto statků na území Evropské unie, zejména zvláštní režim dovozních licencí. K vnitrostátnímu provedení

nařízení byl přijat zákon č. 362/2022 Sb., o vstupu a dovozu některých kulturních statků na celní území Evropské unie, který podrobně stanoví postup Ministerstva kultury a celních úřadů.³³

Vývoz a dovoz kulturních statků je však zároveň regulován i českými předpisy, zejména zákonem č. 71/1994 Sb., o prodeji a vývozu předmětů kulturní hodnoty. Tyto předměty lze vyvážet z území ČR pouze po doložení osvědčení, že nejsou předměty prohlášenými za kulturní památku, seznam předmětů kulturní hodnoty je uveden v příloze. Zákon se nevztahuje na prodej a vývoz kulturních památek a národních kulturních památek, pro které platí zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči. Kromě toho platí zákon č. 122/2000 Sb., o ochraně sbírek muzejní povahy. K tomu je potřebné připojit i výše uvedené předpisy provázané s unijním právem, tedy zákony o vývozu a dovozu kulturních statků provádějící unijní nařízení a zákon o navrácení nezákonně vyvezených kulturních statků, provádějící unijní směrnici.

Je to složité a nepřehledné. Müller shrnuje, že kulturním statkem je třeba rozumět movitou věc, která má pro stát historickou a uměleckou hodnotu, je součástí kulturního dědictví státu a je za kulturní památku prohlášena zákonem. Kulturní statek dělí do podkategorií: a) kulturní památka (movitá či nemovitá věc prohlášená za tuto památku Ministerstvem kultury ČR dle zákona o státní památkové péči); b) národní kulturní památka (definovaná nařízením vlády ČR); c) sbírkové předměty (věci movité i nemovitě, dle zákona o ochraně sbírek muzejní povahy); d) předměty kulturní hodnoty (přírodniny, lidské výtvořiny nebo jejich soubory, významné pro historii, literaturu, umění, vědu nebo techniku, splňující kritéria podle přílohy č. 1 zákona o prodeji a vývozu předmětů kulturní hodnoty). Autor dále uvádí, že kromě řady definic kulturních statků různého charakteru, které vyžadují správnou kvalifikaci k podřazení pod určitý předpis, a tedy i pod určitý režim, se zde objevuje duplicita povolovacích správních aktů. Tento neodůvodněný dualismus byl již v některých jiných evropských zemích odstraněn, např. ve Spojeném království a Finsku.³⁴

Z nastíněného přehledu je patrné, že unijní předpisy se snaží provázat svou regulaci s oběma mezinárodními úmluvami, což je v praxi EU spíše vzácné, alespoň podle mého názoru a mých zkušeností, když srovnáme oblast mezinárodní ochrany kulturních statků např. s mezinárodní ochranou průmyslového vlastnictví, která je rovněž univerzální a je zároveň upravena mezinárodními smlouvami a předpisy EU. V této posléze uvedené oblasti, tedy v oblasti mezinárodní ochrany průmyslových práv, unijní nařízení často neodpovídají ustanovením starších mezinárodních úmluv, které v podstatě zatlačují do pozadí: např. nařízení Rady (ES) o ochranné známce Společenství č. 207/2009 na straně jedné a Madridská dohoda o mezinárodním zápisu ochranných známek z roku 1891 v platném znění³⁵ na straně druhé.

Obdobné trendy, tedy prosazování unijního práva před univerzální úpravou obsaženou v mezinárodních úmluvách, lze zaznamenat např. i v oblasti regulace mezinárodní přepravy: procesní ustanovení Úmluvy o přepravní smlouvě v mezinárodní silniční ná-

³³ K nařízení o vývozu bylo vydáno prováděcí nařízení Komise (EU) č. 1081/2012, k nařízení o vstupu a dovozu bylo vydáno prováděcí nařízení Komise (EU) 2021/1079.

³⁴ MÜLLER, M. In: PFEIFFER, M. – PAUKNEROVÁ, M. – RŮŽIČKA K. a kolektiv. *Mezinárodní obchodní právo*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019, s. 75–77.

³⁵ Srov. Madridská dohoda o mezinárodním zápisu ochranných známek, 14. 4. 1891, publikovaná pod č. 65/1975 Sb.

kladní dopravě CMR z roku 1956³⁶ a nařízení EP a Rady (EU) o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech č. 1215/2012 Brusel I bis. Ve stejném směru kráčí bohužel rozhodovací praxe SDEU, která preferuje unijní právo i v souvislostech, kdy by se měly přednostně aplikovat mezinárodní úmluvy.³⁷

Z tohoto hlediska lze současnou situaci na poli úpravy mezinárodní ochrany kulturních statků nepochybně přivítat a hodnotit pozitivně skutečnost, že k žádnému upřednostňování unijního práva před globálně platnými mezinárodními úmluvami nedochází. Na druhé straně je zřejmé, že vnitrostátní české právo má v této oblasti a v cílech vytvořit jasnou a přehlednou právní úpravu mezinárodní ochrany kulturních statků ještě „určité rezervy“.

4. Mezinárodní právo soukromé – otázka vhodného kolizního kritéria

Otázka určení práva rozhodného pro ochranu kulturních statků je složitá a dodnes nebyla jednoznačně vyřešena. Unifikovaná úprava dosud neexistuje a ani v národním právu většinou není tato otázka speciálně upravena, i když moderní zákony o mezinárodním právu soukromém někdy obsahují zvláštní ustanovení na ochranu kulturních statků. A protože dosud není univerzálně rozšířena jednotná úprava hmotněprávní, tedy úmluva UNIDROIT, která má v současné době 54 smluvních států,³⁸ což není úplně málo, ale patrně to ještě neodpovídá měřítku pro univerzální úpravu, je potřebné se zamyslet nad možností sjednocení alespoň v úrovni určení rozhodného práva.

Konkrétní relevantní otázkou, které právo má být aplikováno, je především otázka, jak je upravena náhrada pro osobu, která získala kulturní statek v dobré víře a nevěděla, respektive nemohla vědět, že se jedná o statek, který byl ze zahraničí nezákonně vyvezen nebo odcizen. Právní úprava je různá, některé státy tuto otázku zvláště neupravují nebo zvláště nevymezují náležitou péči, se kterou měl držitel postupovat při zvažování okolností nabytí kulturního statku, případně nemají zvláštní úpravu pro prokazování takové péče, některé umožňují a jiné neumožňují přihlížet k omezením státu, z něhož byl kulturní statek vyvezen apod. Pro státy, které jsou významnými aktéry na trhu s kulturními statky, je tato otázka dost zásadní a jak jsem již uvedla, byl to i důvod, proč některé z nich neratifikovaly úmluvu UNIDROIT, ačkoliv ji podepsaly. Politika se zde nepochybně promítá i do hledání vhodného a spravedlivého kolizního kritéria.

4.1 Zákon o mezinárodním právu soukromém

Zákon o mezinárodním právu soukromém vychází při kolizní úpravě věcných práv z klasického kritéria místo polohy věci – *lex rei sitae*. Podle § 69/1 z. m. p. s. se věcná práva k nemovitým věcem i k hmotným věcem movitým řídí, nestanoví-li se v tomto zákoně nebo v jiných předpisech něco jiného, právním řádem místa, v němž věc je. Z kolizního hlediska je relevantní úprava tzv. mobilního konfliktu, tedy řešení případu, kdy věc se přemísť

³⁶ Srov. Úmluva o přepravní smlouvě v mezinárodní silniční nákladní dopravě CMR, 19. 5. 1956, č. 11/1975 Sb.

³⁷ Např. pro oblasti mezinárodní silniční přepravy rozsudky SDEU č. C-148/03 *Nürnberg v. Portbridge* a č. C-533/08 *TNT Express v. AXA*. Pro oblast mezinárodní ochrany průmyslových práv např. rozsudek č. C-478/07 *Budějovický Budvar v. Ammersin*. V podrobnostech k názorům autorky srov. PAUKNEROVÁ, M. *Evropské mezinárodní právo soukromé*. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 36–45.

³⁸ Srov. <<https://www.unidroit.org/instruments/cultural-property/1995-convention/status/>> [cit. 2023-01-27].

z jednoho státu do druhého a zároveň dojde k nějaké změně věcného práva. Konflikt spočívá v tom, které právo je považováno za rozhodné: zda právo státu, v němž se věc nachází v době, kdy se klade otázka věcného práva, nebo právo státu, v němž se věc nacházela v době, kdy nastala nějaká rozhodná skutečnost, a protože se úpravy věcných práv někdy odlišují, můžeme podle těchto dvou hledisek dojít k rozdílnému hmotněprávnímu výsledku. Ustanovení § 70/1 z. m. p. s. uvádí, že vznik a zánik věcných práv k hmotným věcem movitým se řídí právem místa, kde věc byla v době, kdy nastala skutečnost, která zakládá vznik nebo zánik tohoto práva. To je klasické řešení. Norma § 70/2 z. m. p. s. upřesňuje, že vznik a zánik vlastnického práva k hmotným věcem movitým, které se převádějí na základě smlouvy, se řídí právním řádem, kterým se řídí smlouva, která je základem pro vznik nebo zánik vlastnického práva. Na rozdíl od ustanovení § 70/1 je norma § 70/2 z. m. p. s. naopak spíše neobvyklá, rozšiřuje použitelnost práva rozhodného pro kupní smlouvu i na vznik a zánik vlastnického práva. Podle ní bude postupovat český soud. Naproti tomu v cizím státě, který takovou kolizní normu nezná, bude soud pravděpodobně vycházet z klasické zásady místa polohy věci, případně místa, kde se věc nacházela v rozhodné době, pokud ovšem v daném státě neplatí pro kulturní statky nějaká speciální úprava.

Ve složitějších případech nemusí tradiční kolizní úprava věcných práv vyhovovat. Pro takové případy má český zákon o mezinárodním právu soukromém zakotvenou všeobecnou únikovou doložku v § 24/1 z. m. p. s., která umožňuje právní řád určený podle z. m. p. s. zcela výjimečně nepoužít, jestliže při náležitém odůvodněném uvážení souhrnu všech okolností věci a zejména důvodného očekávání účastníků ohledně použití jiného právního řádu by se to jevílo nepřiměřené a odporující rozumnému a spravedlivému uspořádání vztahu účastníků. Za těchto podmínek a nebudou-li dotčena práva jiných osob, se použije právní řád, jehož použití odpovídá tomuto uspořádání. Tato tzv. všeobecná úniková doložka je v z. m. p. s. precizně formulovaná a soud by měl nalézt odvahu ji ve zvlášť výjimečném případě využít. Na druhé straně je třeba přiznat, že taková úniková doložka dosti snižuje právní jistotu a předvídatelnost, měla by být využívána jen zcela výjimečně.

4.2 Belgický zákon o mezinárodním právu soukromém

Některé zákony o mezinárodním právu soukromém obsahují pro mezinárodní ochranu kulturních statků zvláštní kolizní normu, za nejpropracovanější je považován čl. 90 belgického zákona o mezinárodním právu soukromém.³⁹ Podle tohoto ustanovení jestliže věc, kterou stát zahrnuje do svých kulturních statků, je z území tohoto státu z hlediska jeho práva platného v době vývozu neoprávněně vyvezena, řídí se nárok státu na její navrácení právem daného státu platným v době vznesení nároku, případně právem státu, na jehož území se věc nachází v době vznesení nároku, pokud si jej nárokuje stát zvolí. Jestliže však právo státu zahrnujícího věc do svých kulturních statků nezná ochranu vlastníka v dobré víře, může se takový vlastník domáhat ochrany poskytované právem státu, na jehož území se věc nachází v době vznesení nároku.⁴⁰ Citované ustanovení je zde uváděno pouze pro ilustraci, jak lze problém řešit; v rámci tohoto příspěvku nelze jít do podrobností.

³⁹ *Code de droit international privé*, ze dne 16. 7. 2004.

⁴⁰ Překlad belgického zákona podle BĚLOHLÁVEK, A. *Mezinárodní právo soukromé evropských zemí*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 72.

4.3 Neprovedený článek 13 směrnice o navrácení kulturních statků

V souvislosti se směrnicí o navrácení kulturních statků (výše 2.3) bylo naznačeno, že ČR přímo neprovedla text čl. 13 směrnice, podle kterého vlastnictví kulturního statku po jeho navrácení se určí podle práva žádajícího státu. Je otázkou, zda neprovedení tohoto článku má nějaké důsledky pro českou právní úpravu. Česká literatura na to prozatím neupozornila (pokud je mi známo), zahraniční literatura se v hodnocení významu tohoto článku různí. Někteří autoři spatřují v této formulaci kolizní normu, která odkazuje na *lex originis*, tedy právo země původu s tím, že *lex rei sitae*, tedy místo polohy věci, kolizní kritérium široce akceptované v mnoha evropských systémech, se neosvědčuje, pokud jde o systém navrácení kulturních statků.⁴¹ Zemí původu je třeba podle Důvodové zprávy k novému zákonu o vstupu a dovozu některých kulturních statků rozumět stát, na jehož území byl kulturní statek vytvořen nebo objeven. Toto řešení – kolizní kritérium země původu – lze podle mého názoru případně (asi ne vždy) dovést již z obecné formulace § 70/1 z. m. p. s., tedy z řešení mobilního konfliktu ve prospěch země, kde věc byla v době, kdy nastala rozhodná skutečnost, která zakládá vznik nebo zánik tohoto práva.

Jiná část zahraničních odborníků zpochybňuje, že by formulace čl. 13 směrnice vůbec měla nějaký kolizně právní obsah.⁴² Szabados chápe odkaz na právo žádajícího členského státu jako odkaz na kolizní normy žádajícího státu, a protože ve většině států EU platí zásada *lex rei sitae*, lze na tento článek pohlížet jako na potvrzení aplikovatelnosti principu *lex rei sitae*. Toto ustanovení podle Szabadosa pouze uznává, že směrnice neupravuje vlastnictví a přenechává tuto otázku právní úpravě žádajícího státu.⁴³ Carruthers se domnívá, že směrnice se nedotýká národních pravidel ohledně movitého majetku, ani hmotněprávních, ani kolizních, pro která platí *lex situs*. Autorka poukazuje na to, že pokud pravidla o převodu kulturních statků neodsoune stranou práva, která poskytuje soukromým osobám *lex situs*, budou širší pravidla týkající se oprávnění státu k žalobě, oprávnění k restituci atd., neúčinná, stanou-li se nadbytečnými na základě pravidla *lex situs*, např. prodejem kradeného kulturního statku kupujícímu v dobré víře v jiném státě. Tato mezera vyplývá podle Carruthers z dichotomie mezi systémy, které chrání *bona fide* nabyvatele kradeného majetku, a těmi systémy, které vycházejí z principu, že zloděj nemůže převádět právoplatný vlastnický titul, ale i z konfliktu mezi veřejným a soukromým právem a mezi mezinárodním právem veřejným a mezinárodním právem soukromým. Podle autorky nám v řešení této otázky nepomůže regulace dovozu a vývozu kulturních statků; mnohem naléhavější otázkou je spíše samotná podstata obecného pravidla mezinárodního práva soukromého, kdy *lex situs* určuje všechny otázky vlastnického práva. Toto pravidlo umožňuje jednoduše obejít ustanovení na ochranu kulturních statků; proto by bylo vhodnější učinit jeden krok zpět a zaměřit se přímo na toto kolizní kritérium.⁴⁴

⁴¹ Srov. např. BIONDI, A. The merchant, the thief and the citizen: The circulation of works of art within the European Union. *Common Market Law Review*. 1997, Vol. 34, Iss. 5, s. 1191. Srov. rovněž JAYME, E. *Entartere Kunst und Internationales Privatrecht*. Heidelberg, 1994, s. 25.

⁴² Srov. např. SZABADOS, T. In search of the Holy Grail of the conflict of laws of cultural property: Recent trends in European private international law codifications. *International Journal of Cultural Property*. 2020, Vol. 27, Iss. 3, s. 334; SIEHR, K. The protection of cultural property: The 1995 UNIDROIT Convention and the EEC instruments of 1992/93 compared. *Uniform Law Review*. 1998, No. 2–3, s. 678; CARRUTHERS, J. Cultural property and Law – an international private law perspective. *Juridical Review*. 2001, No. 3, s. 138 aj.

⁴³ SZABADOS, T. *In search of the Holy Grail of the conflict of laws of cultural property: Recent trends in European private international law codifications*, s. 334.

⁴⁴ CARRUTHERS, J. *Cultural property and Law – an international private law perspective*, s. 139.

Myslím si, že pravda je někde uprostřed a ani tyto skeptické úvahy Janeen Carruthers nebrání závěru, že článek 13 směrnice o navrácení kulturních statků měl být přece jen do českého práva transponován, a to do zákona o navrácení nezákonně vyvezených kulturních statků, který směrnicí provádí, jak to učinila řada členských států EU. Možná mohlo být toto ustanovení v obecnější poloze transponováno přímo do § 70 z. m. p. s., který obsahuje speciální kolizní úpravu věcných práv. Zmíněná formulace by přinejmenším poskytla základní vodítko k řešení otázky vlastnického práva při rozhodování o navrácení kulturního statku, která může být někdy velmi komplikovaná. Uznávám však, že by nevyřešila citlivou otázku určení práva rozhodného pro ochranu vlastníka či držitele v dobré víře a pro poskytnutí odškodnění, tak jak to např. činí belgický zákon o mezinárodním právu soukromém.

4.4 České právo jako právo rozhodné – východiska

Pokud se bude kulturní statek v době podání žaloby o jeho navrácení nacházet v ČR, rozhodným bude podle zásady *lex rei sitae* české právo, které předvídá zvláštní úpravu ochrany nabyvatele věci v dobré víře, tedy i nabyvatele kulturního statku. V občanském zákoníku č. 89/2012 Sb. je především v § 7 zakotvena presumpce dobré víry, jak uvádí Důvodová zpráva, ve shodě se všemi právními řádmi evropské kontinentální tradice.⁴⁵ Občanský zákoník zvlášť upravuje nabytí vlastnického práva od neoprávněného (§ 1109–1113 o. z.), přičemž je předpokládána dobrá víra nabyvatele, která za stanovených podmínek může být prolomena ve prospěch původního vlastníka. Ustanovení § 1109 o. z. upravuje privilegované způsoby nabytí vlastnického práva, kdy vlastníkem věci se stane ten, kdo získal věc, která není zapsána ve veřejném seznamu, a byl vzhledem ke všem okolnostem v dobré víře v oprávnění druhé strany vlastnické právo převést na základě řádného titulu, pokud k nabytí došlo ve veřejné dražbě nebo od podnikatele při jeho podnikatelské činnosti v rámci běžného obchodního styku. Ostatní nabývací způsoby taxativně uvedené v § 1109 o. z. se v našem případě neuplatní. Dobrá víra se naopak nepředpokládá v případech zahrnutých ustanovením § 1110 o. z. o použité věci: získá-li někdo v dobré víře za úplaty použitou movitou věc od podnikatele, který při své podnikatelské činnosti v rámci běžného obchodního styku obchoduje takovými věcmi, což budou např. starožitnosti, vydá ji vlastníku, který prokáže, že věc pozbyl ztrátou, nebo že mu věc byla odňata svémocně, a že od ztráty nebo odnětí věci uplynuly nejvýše tři roky. Podle generální klauzule § 1111 o. z. získal-li někdo věc za jiných okolností než podle § 1109 nebo 1110 o. z., stane se vlastníkem věci tehdy, pokud prokáže dobrou víru v oprávnění převodce převést vlastnické právo k věci. To neplatí, pokud vlastník prokáže, že věc pozbyl ztrátou nebo činem povahy úmyslného trestného činu. Na základě § 1112 o. z. se vlastnického práva ani dobré víry svého předchůdce nemůže ke svému prospěchu dovolat ten, kdo získal movitou věc s vědomím, že vlastnické právo bylo nabyto od neoprávněného. Tolik ve stručnosti k obecným ustanovením občanského zákoníku, jejichž použití by v případech vymáhání navrácení kulturních statků přicházelo v úvahu.

Za speciální ustanovení k uvedeným ustanovením občanskému zákoníku lze považovat § 12 zákona č. 101/2001 Sb., o navrácení nezákonně vyvezených kulturních statků, který

⁴⁵ ELIÁŠ, K. In: ELIÁŠ K. a kol. *Nový občanský zákoník*. Ostrava: Sagit, 2012, s. 67.

implementuje unijní směrnici o navrácení kulturních statků. Působnost tohoto zákona je omezena pouze na území Evropské unie, pro vstup a dovoz některých kulturních statků ze třetích zemí platí nařízení č. 2019/880 o vstupu a dovozu kulturních statků. Podle ustanovení § 12 zákona č. 101/2001 Sb. soud návrhu na navrácení nezákonně vyvezeného kulturního statku vyhoví, jestliže byl kulturní statek z území žádajícího státu vyvezen nezákonně. Soud současně rozhodne o poskytnutí náhrady do výše přiměřené k okolnostem případu za předpokladu, že vlastník kulturního statku nebo držitel kulturního statku, není-li vlastník znám, prokáže, že při nabytí kulturního statku vynaložil nezbytnou péči, která je podrobněji vymezena v § 12/3 zákona. Soud zváží všechny okolnosti, za nichž byl kulturní statek nabyt, zejména to, zda vlastník nebo držitel zjišťoval dokumentaci o původu kulturního statku a povolení k vývozu vyžadovaná na základě právních předpisů žádajícího státu, dále zda zohlednil hodnověrnost zúčastněných stran a zaplacenou cenu, zda nahlédl do veškerých veřejně přístupných registrů odcizených kulturních statků a zda konzultoval s dotčenými osobami a orgány vykonávajícími veřejnou moc. Důkazní břemeno na prokázání toho, že byla vynaložena nezbytná péče, má tedy vlastník, respektive držitel kulturního statku. V podstatě shodnou definici nezbytné péče obsahuje čl. 4 úmluvy UNIDROIT. Jak již bylo uvedeno, rozhodnutím soudu není dotčeno vlastnické právo k nezákonně vyvezenému kulturnímu statku.

Toto jsou základní východiska platného českého práva, bude záležet na konkrétním případě.

Závěrem – výhledy

Tento příspěvek je pouze úvodem do složité problematiky mezinárodní ochrany kulturních statků, které česká literatura prozatím nevěnovala takovou pozornost, jakou by si téma zasloužovalo. V rámci úvodního příspěvku nebylo možné se zamýšlet nad řadou otázek, nebylo ani možné se věnovat vybraným otázkám do podrobností. Upřímně řečeno, bude hlavně záležet na konkrétním případě, kdy by český soud projednával nárok na navrácení nějakého kulturního statku dovezeného ze zahraničí do České republiky. Pro praktické úvahy bude relevantní nejen platná právní úprava, ale i teorie a teoretická diskuse, která tato složitá ustanovení interpretuje.

V českém veřejném právu poskytujícím mezinárodní ochranu kulturním statkům, tak jak zde bylo nastíněno, není výchozí situace ideální, bylo by vhodné právní regulaci zjednodušit a zpřehlednit. Je mi jasné, že se to lehce napíše, ale obtížně provede, nicméně i kritika na stránkách tohoto časopisu může být prospěšná. Významnou roli hrají unijní předpisy a mezinárodní úmluvy – úmluva UNESCO byla vnitrostátně provedena, stejně jako unijní nařízení a směrnice; stále se však odkládá přistoupení k úmluvě UNIDROIT, pro které jsou dnes již vytvořeny předpoklady i ve vnitrostátním právu. V soukromém hmotném právu je východiskem občanský zákoník, k němu však nepochybně přistupuje jako *lex specialis* zákon o navrácení nezákonně vyvezených kulturních statků, který prozatím zůstává stranou zájmu našich civilistů. V mezinárodním právu soukromém by bylo vhodné zakotvit speciální kolizní normu, která by vyjasnila určení práva rozhodného pro nárok na navrácení nezákonně vyvezeného kulturního statku a pro případné odškodnění vlastníka nebo držitele v dobré víře. To už je ovšem téma na samostatný příspěvek.

International Protection of Cultural Goods under the viewpoint of Czech, International and European Union Law

Monika Pauknerová (<https://orcid.org/0000-0002-1465-6751>)

Abstract: The protection of cultural heritage and of cultural exchanges has a fundamental importance for promoting understanding between peoples, and the dissemination of culture for the well-being of humanity and the progress of civilisation. This idea introduces the UNIDROIT Convention on Stolen or Illegally Exported Cultural Objects; sadly, Czech Republic is not yet a contracting party to this convention. The paper introduces first some cases of the return of works of art which illustrate the problems of the international protection of cultural goods. The purpose of the contribution is to describe fundamental concepts and legal rules which regulate this field, with a special regard to international protection. The first part introduces the legal framework and definitions, pointing out to complicated relations of international conventions, European Union law and Czech law into which the EU legislation was partly implemented. The second part is dedicated to UNESCO and UNIDROIT conventions. The third part critically reflects the EU law and Czech internal legislation. The fourth part deals with private international law, again under a critical viewpoint. In conclusion the author remarks that, up to the present, the Czech literature has not paid to the topic the attention it deserves. She sums up that in the Czech public law the legal regulation should be simplified and made more transparent. Important role is played by the EU legislation and international conventions – the UNESCO convention has been implemented, as well as EU regulations and directives, however, the accession of the Czech Republic to the UNIDROIT convention for which the prerequisites have already been created in the internal law, is being delayed. As for the private substantive law, the starting point is the Civil Code which should be supplemented by the Act on return of illegally exported cultural goods as a *lex specialis*, the latter currently being rather neglected by Czech civilians. Within private international law, a special conflict-of-law rule would clear up the determination of the applicable law for a claim of restitution of illegally exported cultural goods and for a potential compensation of the owner or possessor being in good faith.

Keywords: cultural goods, cultural heritage, international protection of cultural goods, private international law, UNIDROIT convention, UNESCO convention, protection of cultural goods in European Union